

ka, että ilmausta 'sama' käytettiin kahdella eri tavalla. Se aiheutti koko pulman. Kun tajusimme, että ilmausta 'sama' käytettiin kahdella eri tavalla, pulmat hävisivät.

Onko Wittgenstein kuitenkin oikeassa väittäessään, että *kaikki* filosofiset pulmat ovat seurausta siitä, ettemme huomaa eroja tavoissa käyttää sanoja ja muita merkkejä? Onko hän oikeassa sanoessaan, että pääsemme eroon *kaikista* filosofisista ongelmista vain tutkimalla tarkasti erilaisia tapoja käyttää kieltä? Filosofien keskuudessa mielipiteet jakautuvat voimakkaasti.

Mitä mieltä sinä olet?

Mihin perustuvat oikea ja väärä?

Hirveä Hanna

Tässä on Hanna.

Hanna on koululainen. Hän ei kyllä ole mikään mukava koululainen. Hän lyö muita lapsia ja varastaa heidän viikkorahansa.

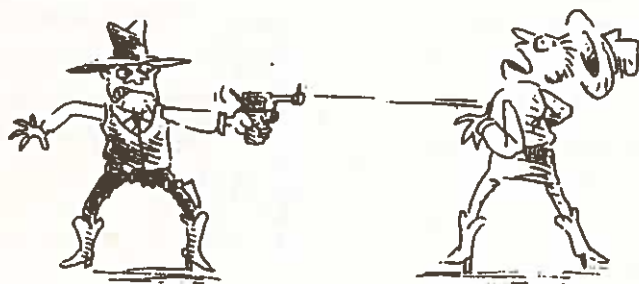
Hanna repii kirjaston kirjoja ja rikkoo muiden lasten polkupyörät. Hän tekee muiden oppilaiden elämän aika kurjaksi.

Murhaava Mauri

Kaikkihan me teemme joskus sellaista, mikä on väärin. Tunnemme usein syyllisyyttä pahoista teoistamme. Meistä tuntuu, että meidän pitäisi yrittää olla parempia ihmisiä kuin olemme. On taatusti paljon sellaista, mitä olen tehnyt ja mistä tunnen syyllisyyttä ja toivon, etten olisi koskaan tehnyt kaikkea sitä. Sama pätee varmasti sinuunkin. Kukaan ei ole täydellinen.

Monet niistä asioista, mitä Hanna tekee, ovat väärin, mutta on olemassa myös pahempia tekoja. Ajatelkaamme vaikka Mauria. Mauri on karjapaimen. Hän on myös murhaaja. Hän ampuu puolustuskyvyttömiä matkalaisia kuoliaaksi voidakseen varastaa heidän rahansa. Tässä Mauri juuri tappaa aseetonta karjapaimenparkaa, joka oli palaamassa perheensä luokse.

Ihmisen tappamista pidetään tietysti yhtenä pahimmista teoista, mitä ihminen voi tehdä.

Moraali

Kun sanon, että jotkut asiat, mitä Hanna ja Mauri ovat tehneet, ovat väärin, tarkoitan heidän tekojensa *moraalia*. Hannan ja Maurin ei olisi pitänyt tehdä mitä tekivät.

Moraali ei tietenkään koske pelkästään sitä, mitä meidän ei pitäisi tehdä. Se koskee myös sitä, mitä meidän *pitäisi* tehdä. Moraali on sitä, että tekee *oikein*. Oletetaan, että herra Paananen lainaa herra Paukkusen kengurupalloa.

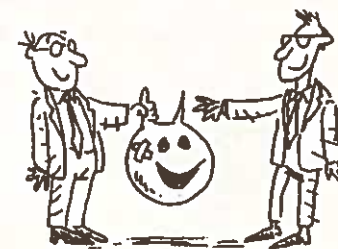
Herra Paananen kuitenkin innostuu pomppiessaan niin, että puhkaisee pallon.

Mitä herra Paananen pitäisi tehdä? Hän harjoittaa kengurupallon heittämistä herra Paukkusen puutarhaan tämän huomaamatta ja pakenevista paikalta. Herra Paananen toimii kuitenkin *oikein*. Hän myöntää herra Paukkuselle puhkaiseensa kengurupallon. Hän tarjoutuu korjaamaan sen.

Velkojen takaisinmaksaminen, hädässä olevien auttaminen, totuuden kertominen – nämä ovat myös esimerkkejä *oikein* toimimisesta.

Moraalilla – eli oikealla ja väärällä – tarkoitamme sitä, miten meidän pitäisi elämämme elää. Useimmat meistä ovat sitä mieltä, että on moraalisesti väärin valehdella, petkuttaa, varastaa ja tappaa. Meistä tuntuu, että meidän pitäisi olla rehellisiä ja luotettavia. Meidän pitäisi kohdella muita ihmisiä kunnioittavasti.

Moraali ja laki

On tärkeää olla sekoittamatta moraalia – oikeaa ja väärää – lakiin. Usein moraali ja laki tietenkin käyvät yksiin. Esimerkiksi varastaminen ja tappaminen ovat molemmat moraalisesti väärin. Ne ovat myös molemmat lainvastaisia tekoja. Moraalin ja lain ei kuitenkaan *tarvitse* käydä yksiin.

Etelä-Afrikan taannoinen *apartheid* eli rotuerottelupolitiikka on

hyvä esimerkki edellisestä. Lait erottivat mustat ihmiset valkoisista. Lain mukaan mustat ihmiset olivat toisen luokan kansalaisia. Mustilla ei esimerkiksi ollut äänioikeutta. He saivat asua vain köyhillä, räjäisillä alueilla. Moni asia Etelä-Afri-

kassa oli tarkoitettu vain valkoisille.

Vaikka mustat eivät lain mukaan saaneet asua valkoisten alueilla tai tehdä valkoisille tarkoitettuja asioita, ei kuitenkaan olisi ollut *moraalisesti väärin* tehdä niin. Etelä-Afrikassa *laki* oli väärässä. Se että jokin on laitonta, ei aina tarkoita, että se olisi väärin.

On myös sellaista, mikä on moraalisesti väärin mutta ei laitonta. Tästä hyvä esimerkki on Tommi, komea ja ahne nuorimies, joka kuulee ystävältään juhliessa, että lähellä istuva huonovointisen näköinen nainen on hyvin sairas ja kuolee pian.

Tommi kuulee niin ikään, että nainen on hiukan hidasjärkinen, mutta oikein mukava ja tolkuttoman rikas. Hänellä ei ole elossa olevia sukulaisia. Niinpä Tommi teeskentelee koko illan, että nainen on hänen mielestään kiehtova ja kaunis, vaikka pitää häntä itse asiassa aika rumana ja tylsanä. Miksi Tommi toimii niin? Koska Tommi haluaa huijata naisen kanssaan naimisiin. Hän haluaa huijata naisen testamenttaamaan Tommille koko omaisuutensa.

Useimpien ihmisten mielestä Tommi toimii moraalisesti erittäin väärin.

Tommi ei kuitenkaan tee mitään *laitonta*. Vaikka Tommi saisikin huijattua naisen kanssaan naimisiin, hän ei olisi rikkonut mitään lakia. Se että jokin on moraalisesti väärin, ei siis aina ole välttämättä laitonta.

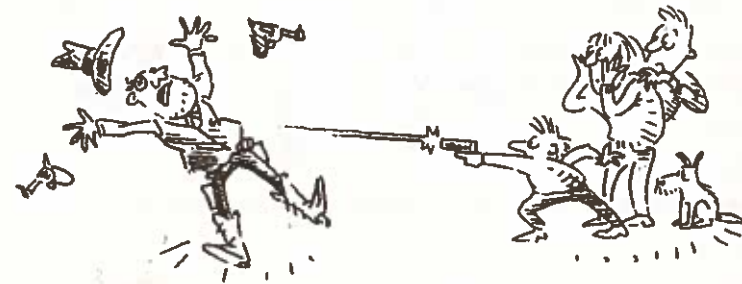
Onko tappaminen aina väärin?

Tappaminen on kaikkien mielestä väärin. Mutta onko *kaiken* tappaminen väärin? Onko väärin tappaa lammas, kirppu tai ruohonleh-ti? Useimpien ihmisten mielestä niiden tappamisessa ei tietenkään ole mitään väärää. Useimpien mielestä vain ihmisiä ei saisi tappaa.

Onko ihmisen tappaminen silti *aina* väärin? Ajattelepa tällaista tapausta. Sinä asuisit karjatilalla villissä lännessä. Murhaava Mauri murtautuu kotiisi. Hän ravistelee pölyt harteiltaan, osoittaa sinua ja perhettäsi kahdella kuudes-tilaukeavallaan ja sanoo, että tappaa koko porukan ja varastaa rahanne.

Sinulla olisi pyssy piilossa selän takana. Ainoa keino estää Mauria tappamasta teitä kaikkia on ampua hänet kuoliaaksi. Mitä tekisit? Olen varma, että sanoisit ampuvasi Maurin hengiltä. Olen itse asiassa varma, että sanoisit, että Maurin tappaminen olisi *oikein*.

Vaikuttaa siis siltä, ettei ihmisen tappaminen ole aina väärin. Kaikki me olemme samaa mieltä siitä, että ihmisen tappaminen on väärin, mutta useimmat meistä eivät kuitenkaan ajattele, että se olisi aina ja joka tilanteessa väärin. Tarkoitamme vain, että yleisesti ottaen tappaminen on väärin. Poikkeukset ovat eri asia.

Vaikuttaa myös siltä, että muissakin moraalisäännöissä on poikkeuksia. Voisimme ottaa esimerkiksi moraalisäännön, jonka mukaan valehteleminen on väärin. Jos Mauri vaikka kysyisi sinulta, onko lähistöllä ketään muita, jotka kannattaisi ryöstää, ja sinä tietäisit että on, olisiko väärin valehdella Maurille? Ei taitaisi olla.

Ehkä sinulle tulee mieleen muitakin moraalisääntöjä, joissa on poikkeuksia. Onko esimerkiksi tilanteita, joissa varastaminen ei olisi väärin?

Mistä moraali on lähtöisin?

Olemme pohtineet moraalia, oikeaa ja väärää. Nyt on vuorossa filosofinen peruskysymyksenä. Se kuuluu näin: *mistä moraali on lähtöisin?* Ihmiset antavat tähän kysymykseen monenlaisia vastauksia. Tarkastelemme nyt kolmea niistä.

Yksi vastaus on: *moraali on lähtöisin meistä itsestämme*. Me olemme moraalin, oikean ja väärän alkulähde. Se että pidämme jotain 'oikeana' ja jotain 'vääränä' kuvastaa vain sitä, miten me koemme kyseiset asiat. Mikään ei ole oikein tai väärin riippumatta siitä, miten me sen satumme kokemaan.

Toinen, aika erilainen vastaus on: *moraali on lähtöisin Jumalasta*. Jumala päättää, mikä on oikein ja mikä väärin. Eli vaikka jokin asia ei olisi kenenkään mielestä väärin, se olisi *silti* väärin, jos Jumala sanoisi niin.

Kolmas vastaus kysymykseen »mistä moraali on lähtöisin» on tällainen: *on olemassa oikea ja väärä riippumatta siitä, miten me ihmiset tai edes Jumala sattuu ne kokemaan*.

Mitä mieltä sinä olet?

Minkä edellä kerrotuista vastauksista sinä antaisit? Kuvastaako moraali sinusta vain sitä, miten me asiat koemme? Vai onko moraali mielestäsi lähtöisin Jumalasta? Vai oletko sitä mieltä, että oikea ja väärä ovat olemassa *joka tapauksessa*, koimme me tai Jumala ne sitten miten hyvänsä? Tutkitaanpa näitä vastauksia vähän tarkemmin,

jos vaikka saisimme selville mikä niistä (jos mikään) on oikea.

Aloitakaamme väitteestä *moraali on lähtöisin meistä itsestämme*.

1. vastaus: moraali on lähtöisin meistä itsestämme

Miten moraali voisi olla lähtöisin meistä? Esittelen sinulle kaksi kuuluisaa filosofista teoriaa, joiden molempien mukaan moraali on lähtöisin meistä itsestämme.

Moraali on lähtöisin meistä: tunneteoria

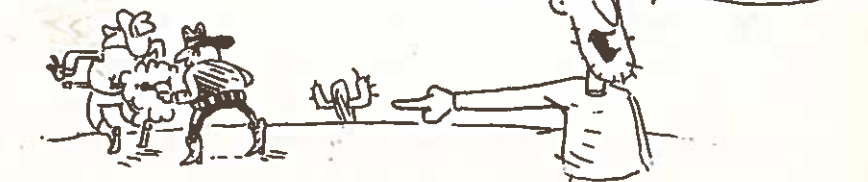
Murhaava Mauri seisoo baaritiskin ääressä juomassa viskiä. Tiskin ääreen tulee toinen karjapaimen ja tilaa oluen. Mauri panee merkille, että hän on aseeton. Mauri panee merkille myös sen, että hänen lompakkonsa on pullollaan rahaa.

Kun toinen karjapaimen on juonut oluensa ja ratsastaa kohti aavikkoa, Mauri seuraa häntä salaa. Kun Mauri on varmistanut, ettei kukaan näe, hän hiipii karjapaimenen taakse ja ampuu häntä selkään.

Sitten Mauri ottaa hänen rahansa ja ratsastaa tiehensä jättäen hänet aavikolle kuolemaan.

Minä kuitenkin näkisin, kuinka Mauri ampuu aseetonta miesparkaa selkään. Minä sanoisin: »Mauri tekee väärin!»

Kun sanon että Mauri tekee väärin, *tunneteoriasi* kutsumani teorian mukaan tarkoitan vain, että minulla on tietynlaisia *tunteita* siitä mitä Mauri tekee. Esitän *itseäni* koskevan väitteen. Sanon, että paheksun sitä mitä Mauri tekee.

Jos siis paheksun, silloin se mitä sanon on totta: Mauri *tekee* väärin.

Vastaavasti voin sanoa »tuo ihminen tekee oikein», kun näen jonkun maksavan velkansa, ja silloin tarkoitan, että hyväksyn sen, mitä kyseinen ihminen tekee.

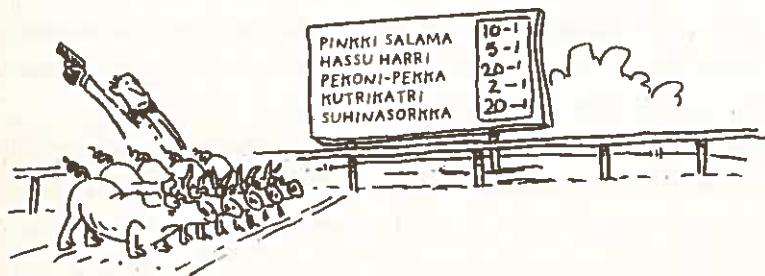
Kuten huomaat, tunneteorian mukaan *moraali on lähtöisin meistä itsestämme*. Me teemme asioista oikeita tai väriä paheksumalla niitä tai hyväksymällä ne.

Moraali on lähtöisin meistä: buu-hurraa-teoria

Tässä tulee toinen lupaamani teoria, jonka mukaan moraali on lähtöisin meistä. Filosofit tapaavat kutsua sitä *emotivismiksi* eli *buu-hurraa-teoriaksi*.

Kuten juuri totesimme, kun sanon, että joku asia on väärin, esitän väitteen siitä, miltä minusta tuntuu. *Buu-hurraa-teorian* mukaan sen sijaan en esitä *väitettä* siitä, miltä minusta tuntuu. *Ilmaisen*, miltä minusta tuntuu. Minäpä selitän eron.

Olen katsomassa sikojen juoksukilpailua.

Lyön viisikymppisen vetoa Pinkin Salaman puolesta kertoimella 10-1. Jos Pinkki Salama voittaa, saan siis viisisataa.

Kilpailu alkaa. Pinkki Salama pääsee hitaasti vauhtiin. Yhtäkkiä toinen sika – Hassu Harri – tuuppaa Pinkin Salaman kumoon. Minä hermostun. Huudan: »Buu Hassu Harri!»

Pinkki Salama nousee jaloilleen. Se juoksee muut siat kiinni. Aivan viime metreillä se kirii ensimmäiseksi. Pinkki Salama voittaa!

Huudan: »Hurraa Pinkki Salama!»

Kysy nyt itseltäsi: kun huudan »hurraa Pinkki Salama», onko se mitä huudan *tosi* vai *epätosi*? Se ei tietenkään ole *kumpakaan*. En sano mitään, mikä olisi tosi. En kuitenkaan sano myöskään mitään, mikä olisi epätosi. En esitä minkäänlaista *väitettä*, en edes väitettä siitä, miltä minusta tuntuu.

Se mitä itse asiassa teen huutaessani »hurraa Pinkki Salama», on tunteitteni *ilmaisu*. Ilmaisen onnellisuuttani. Vastaavasti huutaessani »buu Hassu Harri» ilmaisen niin ikään mitä tunnen. Ilmaisen paheksuntaani sen johdosta, mitä Hassu Harri teki.

Buu-hurraa-teorian mukaan jotain vastaavanlaista tapahtuu, kun näen Maurin ampuvan toista lännenlokaria ja sanon »Mauri tekee väärin!». Sanoessani »Mauri tekee väärin!» sanon ikään kuin »buu Maurin teolle!». Ilmaisen paheksuntaani sen johdosta, mitä Mauri tekee.

Vastaavasti kun sanon »on oikein maksaa velkansa», on se sama

kuin jos huutaisin »hurraa velanmaksu!». Ilmaisen hyväksyntäni sen johdosta, että joku maksaa velkansa. Kummassakaan tapauksessa en esitä väitettä siitä, miltä minusta tuntuu. Minä ainoastaan ilmaisen, miltä minusta tuntuu.

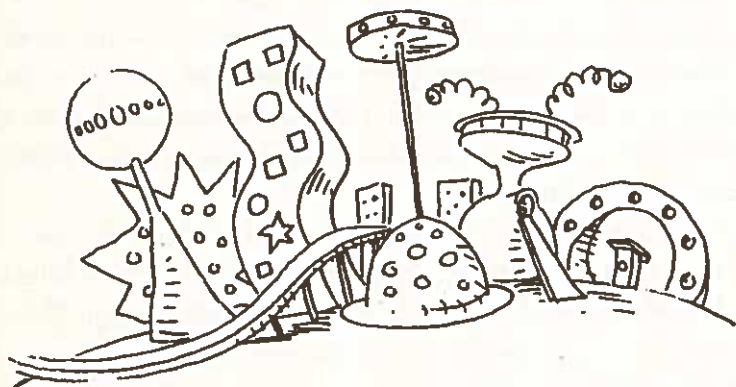
Buu-hurraa-teorian mukaan se, että Mauri tekee väärin, ei siis ole tosi eikä epätoisi. Buu-hurraa-teorian mukaan ei siis ole mitään tosi-asiaa siitä, onko Maurin teko väärä (sen enempää kuin hurraasta Pin-kille Salamallekaan).

Varkit

Olemme juuri tarkastelleet kahta teoriaa, joiden molempien mukaan moraali on lähtöisin meistä itsestämme: moraali ainoastaan kuvastaa sitä, miltä meistä tuntuu. Mitä mieltä olet näistä teorioista? Onko niissä perää?

Kuten useimpia nykyajan filosofeja, molemmat teorit askarruttavat minua. Selitän sinulle miksi kertomalla tarinan varkeista.

Tämä on Varkki-planeetta, jossa asuu varkkeja. Varkit ovat älylli-

siä olentoja kuten mekin. Ja hämmästyttävää kyllä, he puhuvat samaa kieltä kuin me. He puhuvat myös 'oikeasta' ja 'väärästä'.

Varkit ajattelevat kuitenkin varsin eri tavalla siitä, mikä on oikein ja väärin. Heidän perusmoraalisääntönsä on: kaikki mulle tänne heti! Kaikki varkit ovat vahvasti sitä mieltä, että jokaisen varkin tulee vii-

meiseen saakka pyrkiä saamaan haluamansa, vaikka sitten muiden varkkien kustannuksella. He siis uskovat, että on oikein varastaa ja petkuttaa. He uskovat jopa, että on oikein tappaa toinen varkki, jos sillä keinolla voi saada haluamansa (tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että varkit varastelisivat, petkuttaisivat ja tappaisivat päivät pitkät: he petkuttavat, varastavat ja tappavat vain, jos olettavat pääsevänsä siitä kuin koira veräjältä).

Koska varkkien mielestä jokaisen varkin tulee aina valvoa omaa etuaan vaikka sitten muiden varkkien kustannuksella, heidän mielestään hyvántahtoisuus on väärin. Jos joku varkki alkaa tuntea olonsa hyvántahtoiseksi, hän kokee pian syyllisyyttä.

Jotkut varkit ovat uskonnollisia: he uskovat Jumalaan, jonka nimi on Varkio ja josta he uskovat moraalin olevan lähtöisin. Sunnuntai-sin jotkut varkit menevät varkkikirkkoon kuuntelemaan saarnaa itsekkyyden hyveistä.

Miksi kerroin sinulle varkeista? Siksi että se mahdollisuus, että varkkien kaltaisia olentoja on olemassa, tekee sekä tunneteoriana että buu-hurraa-teoriasta ongelmallisia.

Tunneteorian ongelma

Miksi varkkien kaltaisten olentojen olemassaolon mahdollisuus tekee tunneteoriana ongelmallisen? Kun sanon »Mauri tekee väärin», tunneteorian mukaan esitän väitteen. Väitän, että paheksun sitä mitä Mauri tekee. Paheksuessani se mitä sanon on totta: Mauri tekee väärin.

Varkki tietysti sanoisi: »Mauri tekee oikein!» Kun Varkki sanoo näin, tunneteorian mukaan hän väittää hyväksyvänsä Maurin teon. Ja koska hän hyväksyy sen, se mitä hän sanoo on myös totta. Me molemmat olemme oikeassa! Voimme siis olla onnellisesti samaa mieltä!

Eihän se kuitenkaan näin voi mennä, vai voiko? Kun minä sanon »Mauri tekee väärin» ja varkki sanoo »Mauri tekee oikein», väitteemme ovat ristiriidassa keskenään. Emmehän me molemmat voi olla oikeassa. Ja koska väitteemme ovat ristiriidassa keskenään, tunneteorian täytyy olla väärässä.

Buu-hurraa-teorian ongelma

Mikä varkeista tekee ongelman buu-hurraa-teorian kannalta?

Kun sanon »Mauri tekee väärin», buu-hurraa-teorian mukaan en esitä väitettä. Minä vain ilmaisen tunteeni. Sama kuin huutaisin

»buu Maurin teolle». Vastaavasti kun varkki sanoo »Mauri tekee oikein», hänkään ei esitä väitettä. Hän vain ilmaisee tunteensa.

Kumpi meistä siis – varkki vai minä – on buu-hurraa-teorian mukaan oikeassa Maurin teon suhteen? Ei kumpikaan! Siitä kumpi meistä on oikeassa, ei ole olemassa mitään tosiasiaa! Buu-hurraa-teorian mukaan se, mitä minä sanon, ei ole yhtään sen enempää 'totta' kuin se, mitä varkki sanoo.

Eikö buu-hurraa-teoriassakin siis ole ongelma? Kun sanon »Mauri tekee väärin», en suinkaan vain ilmaise tunteitani. Minä esitän väitteen. Minusta vieläpä tuntuu, että se, mitä minä sanon, on *tosia* ja se, mitä varkki sanoo, on *epätosi*. Siitä, onko tappaminen oikein vai väärin, on varmaankin oltava tosiasia. Olen itse asiassa sitä mieltä, että varkki on *erehtynyt* tämän tosiasian suhteen.

Jos tämä on oikein – jos esitän väitteen, väitteen joka on totta, kun sanon »Mauri tekee väärin» – niin buu-hurraa-teoriakin on väärässä.

Kun sitä oikein ajattelee, niin eikö itse asiassa ole päivänselvää, ettei moraali voi olla meistä itsestämme lähtöisin? Tosiasiahan on, että tappaminen on väärin *joka tapauksessa*, koimme me tai varkit sen sitten miten hyvänsä. Ja vaikka me sattuisimme olemaan varkkien kanssa samaa mieltä siitä, että tappamisessa ei ole mitään väärää, tosiasiasa tappaminen olisi *silti* väärin, vai mitä? Mutta miten se niin menee?

2. vastaus: moraali on lähtöisin Jumalasta

Tarkastelemme juuri kysymystä: mistä moraali on lähtöisin? Tähän mennessä olemme pohtineet vastausta: *moraali on lähtöisin meistä itsestämme*. Vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei tämä vastaus voi olla oikein. Tutkitaanpa siis toisenlaista vastausta.

Monien ihmisten mielestä syy siihen, että tappaminen on väärin *joka tapauksessa* riippumatta siitä, miten itse kukin sen kokee, on se että *Jumala* sanoo, että se on väärin. Tappaminen on väärin, koska Jumala ei hyväksy sitä.

Moraali on lähtöisin Jumalasta.

Mistä me saamme tietää, mikä on oikein ja mikä väärin?

Mistä siis saamme tietää, mitä Jumala ei hyväksy? Moni sanoisi: tutkimalla uskontoa ja uskonnollisia kirjoja kuten Raamattua tai Koranania. Esimerkiksi Raamatun Vanhassa Testamentissa on kymmenen käskyä, kokoelma käskyjä ja kieltoja, jotka Jumalan oletetaan hakanneen kahteen kivitauluun Moosekselle.

Yksi kymmenestä käskystä on tietenkin: Älä tapa.

Moraali on lähtöisin Jumalasta -argumentti

Onko moraali siis lähtöisin Jumalasta? Onko jokin oikein tai väärin vain koska Jumala sanoo niin?

Kuuntelin tässä taannoin radiota. Siellä puhui mies, joka esitti haasteen ihmisille, jotka eivät usko Jumalaan. Jos mitään Jumalaa ei ole olemassa, hän väitti, ei kai mitään todellista moraaliakaan voi olla. Jos uskot moraaliin, on sinun uskottava myös Jumalaan. Tällainen oli hänen argumenttinsa:

JOS EI OLE JUMALAA PÄÄTTÄMÄSSÄ MIKÄ ON OIKEIN TAI VÄÄRIN, MEIDÄN ON ITSE PÄÄTETTÄVÄ MIKÄ ON OIKEIN JA VÄÄRIN. EMME KUITENKAAN VOI PÄÄTTÄÄ AIDOSTA MORAALISTA. ON OLEMASSA MUISTA RIIPPUMATON TOSIASIA SIITÄ, MIKÄ ON OIKEIN JA VÄÄRIN. TAPPAMINENHAN ON VÄÄRIN JOKA TAPAUKSESSA, JOTEN ON OLTAVA JUMALA, JOKA SANOO ETTÄ TAPPAMINEN ON VÄÄRIN. MORAALI ON LÄHTÖISIN JUMALASTA. JOS USKOT MORAALIIN, ON SINUN USKOTTAVA MYÖS JUMALAA.

Voisimme kutsua tätä edellistä Moraali on lähtöisin Jumalasta -argumentiksi. Se on kyllä erittäin suosittu argumentti. Olen kuullut sen usein ja monilta eri ihmisiltä. Mutta onko siinä mitään perää?

Entä jos Jumala olisi sanonut, että on oikein tappaa...

Moraalin on oltava lähtöisin Jumalasta -argumentissa ei itse asiassa ole mitään perää, kuten seuraavassa selitän.

Radio-ohjelman mies väitti, että tappaminen on väärin, koska Jumala sanoo, että se on väärin. Jumala itse asiassa tekee tappamisen vääräksi sanomalla, että se on väärin.

Edellinen kuitenkin tarkoittaa, että jos Jumala olisikin sanonut, että on oikein tappaa, silloin olisi oikein tappaa. Ei kai se niin voi mennä? Kysy itseltäsi: jos Jumala olisi sanonut, että on oikein tappaa, olisiko se oikein?

Ei tietenkään. Vaikka Jumala olisikin sanonut, että meidän täytyy tappaa, olisi silti väärin kulkea ympäriinsä murhaamassa ihmisiä. Edes Jumala ei voi tehdä toisten ihmisten tappamista oikeaksi.

Radio-ohjelman miehen väite oli tällainen: moraali ei voi olla meistä itsestämme lähtöisin, koska me emme voi tehdä tappamista oikeaksi vain sanomalla, että on oikein tappaa. Mies ei kuitenkaan huomannut, että täsmälleen sama pätee Jumalaan. Tappaminen on aivan yhtä väärin oli Jumala siitä mitä mieltä hyvänsä. Samalla argumentilla voidaan siis perustella se, ettei moraali voi olla myöskään Jumalasta lähtöisin.

3. vastaus: jokin on oikein tai väärin joka tapauksessa

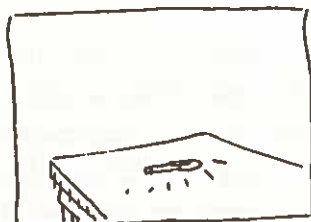
Pohdimme kysymystä: mistä moraali on lähtöisin? Olemme jo tutki-neet kahta erilaista vastausta tähän kysymykseen. Ensimmäinen vas-taus oli: moraali on lähtöisin meistä itsestämme. Toinen vastaus oli: moraali on lähtöisin Jumalasta. Kumpikaan niistä ei näytä olevan oi-kein. Jäljellä on siis viimeinen niistä kolmesta vastauksesta, joita ryh-dyimme tutkimaan. Se kuuluu näin: *jokin on oikein tai väärin joka tapauksessa riippumatta siitä, mitä me tai Jumala siitä satumme sa-nomaan.*

Objektiiviset moraaliset tosiasiat

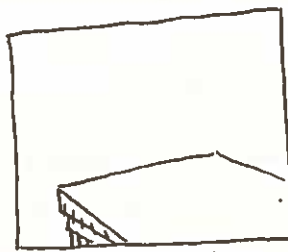
Ne jotka sanovat, että tappaminen on väärin joka tapauksessa riippu-matta siitä mitä mieltä me tai edes Jumala siitä on, sanovat että se, et-tä tappaminen on väärin, on *objektiivinen to-siasia*.

Mikä on *objektiivinen tosiasia*? Annan siitä esimerkin. Olettakaamme, että uskon, että pöydällä selkäni takana on kynä.

Uskoni saattaa olla tosi tai epätosi. Olet-takaamme, että se on tosi. Se mikä *tekee* sii-tä toden, on tietty vastaava *tosiasia*: se to-siasia, että pöydällä todellakin *on* kynä.

USKONI ON TOSI

USKONI ON EPÄTOSI

Se tosiasia, että pöydällä on kynä, näyttää myös olevan *objektiivinen* tosiasia. Toisin sanoen: on tosiasia, että pöydällä on kynä, riippu-matta siitä, tiedänpö minä tai kukaan muu, että pöydällä on kynä, ja riippumatta siitä, miten minä tai joku muu kokee sen, onko pöydällä kynä. Se että pöydällä on kynä, on tosiasia 'sellaisenaan', tosiasia, joka on olemassa joka tapauksessa riippumatta siitä, miten joku sen kokee.

Saatat nyt ajatella, että sekin, että Mauri teki väärin, on objektiivinen tosiasia.

Minä uskon, että se mitä Mauri teki on väärin. Ajattelet ehkä, et-tä uskoni on tosi, koska sen tekee todeksi vastaava tosiasia: tosiasia, et-tä se mitä Mauri teki *on* väärin. Ajattelet ehkä myös, että se tosiasia on *objektiivinen* tosiasia: se on olemassa *joka tapauksessa* riippumatta siitä, mitä minä tai joku muu (jopa Jumala) siitä tuumaa. Eli vaikkei kukaan ajattelisi, että se mitä Mauri teki on väärin, se *olisi silti* väärin.

Jos objektiivisia moraalisia tosiasioita on olemassa, silloin oikea vastaus kysymykseen »mistä moraali on lähtöisin» on tämä: *ei meis-tä, ei Jumalasta eikä yhtään kenestäkään.* Moraali vain on olemassa: se on riippumaton meistä *kaikista*.

Minusta vastaus vaikuttaa oikealta. Sillä vaikka me ja varkit ja Ju-mala olisimme koko konkkaronkka päättäneet, ettei tappamisessa ole mitään väärää...

...*olisi* tappaminen silti väärin, vai mitä? Näyttää siis siltä, että objek-tiivisia moraalisia tosiasioita todellakin on olemassa.

Miten havaitsemme vääryyden?

Teoriassa, jonka mukaan objektiivisia moraalisia tosiasioita on olemassa, on siinäkin kuitenkin ongelmansa. Eräs kuuluisa ongelma on tämä: miten me löydämme ne tosiasiat? Eli toisin sanoen: miten me havaitsemme sen ominaisuuden – vääryyden – mikä tappamisella ja varastamisella oletetusti on?

Ongelman selittämiseksi kerron sinulle tarinan kahdesta marsilaisesta, jotka tulivat käymään maan päällä.

Vieraita Marsista

Eräänä päivänä kaksi marsilaista – Lippo ja Lappo – laskeutuvat takapihalleni.

Lippo ja Lappo ovat kovasti meidän kaltaisiamme. Heilläkin on silmät ja korvat, nenä ja suu, kaksi kättä ja kaksi jalkaa.

Lippo ja Lappo tarjoutuvat viemään minut kaupunkikiertoajelulle lentävässä lautasessaan. Niinpä menemme alukseen ja nousemme ilmaan. Lennon aikana katselemme ikkunasta kaupunkia, joka leviää alapuolellemme.

Lippo ja Lappo tekevät lentävän lautasen näkymättömäksi, niin ettei kukaan näe meitä, kun lentelemme kattoja hipoen. Kiertelemme kaupungin yllä ja katselemme puluja. Juuri kun olemme ylittämässä kapeaa katuja kaupungin laitamilla, huomaan jotain erikoista. Näen nuoren miehen, joka yrittää viedä käsilaukun kauppareissulla olevalta naiselta. Osoitan heidät marsilaisille.

»Katsokaa!» minä sanon. »Mies yrittää viedä naiselta käsilaukun. Tuo on väärin!»

Lippo ja Lappo näyttävät kuitenkin hämmentyneiltä. Lappo sanoo: »Ai niin, väärin. Me emme ymmärrä teidän Maan asukkien puheita oikeasta ja väärästä. Näytä meille, mikä tuossa on väärää.»

Missä vääryys on?

»Katsokaa nyt!» minä sanon ja osoitan rosvoa. »Ettekö näe, että hän tekee väärin?»

Lippo ja Lappo eivät kuitenkaan näe miehen teon vääryyttä.

»Emme näe», vastaa Lappo. »Meillä on ihan samanlaiset silmät kuin sinulla. Meistä sinun puheesi vääryyden näkemisestä ovat kuitenkin hyvin outoja. Me emme kerta kaikkiaan kykene näkemään sitä, mitä te Maan asukit kutsutte vääryydeksi. Voisitko selittää, mikä tuossa on väärää?»

Marsilaiset katsovat minua vaativasti. En ole aivan varma, mihin he pyrkivät. Niinpä Lappo jatkaa.

»Meillä on viisi aistia ihan niin kuin teillä Maan asukeillakin. Meikin näemme ja kuulemme. Me myös haistamme ja maistamme. Ja meillä on tuntoaisti niin kuin teilläkin. Mutta meidän aistimme eivät auta meitä havaitsemaan sitä, mitä te kutsutte vääryydeksi. Ja meistä se on hyvin merkillistä. Haluamme siis tietää, mikä jossain on väärää. Voisitko näyttää sen meille? Ole kiltti ja selitä meille, miten te ihmiset onnistutte huomaamaan sen. Millä aistilla te havaitsette sen?»

Nyt alan käsittää, mihin Lippo ja Lappo pyrkivät. Vääryys ei tosiaankaan tunnu olevan samalla tavalla havaittava kuin esimerkiksi

punaisuus. Punaisuus on jotain, minkä voi nähdä (esimerkiksi omenan punaisuuden voi nähdä). Vääryys puolestaan tuntuu olevan näkymätöntä.

ÄHT-tutka

Katselen edelleen avaruusaluksesta, kuinka mies yrittää riistää naisen käsilaukun. Minun on pakko myöntää, etten ole varma *miten* havaitsen, että mies tekee väärin. Olen silti aivan varma, että mies *tekee* väärin. Yritän siis uudestaan selittää marsilaisille miehen teon vääryyden.

»Katsokaa! Mies yrittää varastaa naisen käsilaukun! Ettekö te näe sitä?»

Lappo sanoo, että he tosiaankin näkevät *sen*.

»No niin, ja varastaminen on *väärin*, eikö niin?»

Lippo ja Lappo eivät ymmärrä. Lippo kysyy: »Mutta *missä* se vääryys on? Emme me havaitse mitään, mitä sinä kutsut *vääryydeksi*, kun näemme ihmisten varastavan. Eikä vääryys myöskään näy tutkassamme.»

Lippo osoittaa valtavaa pyssyn näköistä laitetta ohjaamon nurkassa.

»Tämä on ÄHT – äärettömänhavainnointitutka. Se on maailmankaikkeuden tehokkain ja laaja-alaisin tutka. Fyysisessä maailmassa ei ole mitään, mitä ÄHT ei havaitisi! Mutta edes ÄHT ei pysty havaitsemaan sitä mitä sinä kutsut *vääryydeksi*. Katsohan.»

Lippo ja Lappo suuntaavat tutkan kadulla tapahtuvaa ryöstöä kohti.

He painavat punaista nappia. Tutka hyrähtää käyntiin ja alkaa tutkata kadun tapahtumia.

»Näetkö?» kysyy Lippo osoittaen lukuisia mittaritauluja ÄHTin kyljessä. »Ei näy ainuttakaan *vääryyttä*. Ei hippustakaan!»

»Ole kiltti ja näytä meille vääryys», Lippo jatkaa. »Olemme tutkijoita. Haluamme tietoa. Haluamme koota maailmankaikkeuden täydellisen selityksen. Emme halua jättää mitään pois. Se mitä kutsut vääryydeksi karkaa kuitenkin jatkuvasti käsistämme.»

»Nainenhan on hädissään...»

Päätän taas yrittää selittää heille vääryyttä. »Katsokaa naista. Hän on aivan hädissään. Kaikki hänen rahansa ovat käsilaukussa. Jos hän menettää sen, hän ei voi ostaa kaupasta mitään. Ettekö näe miten hädissään ja peloissaan hän on?»

»Voi kyllä me *tuon* kaiken tiedämme», Lippo huudahtaa. »Tiedämme jo kaiken *noista* tosiasioista: sen tosiasian, että mies on varastamassa naisen rahat; sen tosiasian, että siinä on naisen kaikki rahat; sen tosiasian, että mies saa naisen hyvin onnettomaksi ja pelokkaaksi. Sinä kuitenkin näytät havaitsevan *vielä* yhden tosiasian: sen tosiasian, että se mitä mies tekee, on *väärin*. Jos tämä lisätosiasia on läsnä tuossakin tilanteessa, näytä ihmeessä se meille. Emme nimittäin havaitse siitä jälkeäkään.»

'On'-tosiasiat ja 'pitäisi'-tosiasiat

Raavin päättäni. »Mitä tarkoitat sillä, että se tosiasia, että se mitä mies tekee on väärin, on *lisätosiasia*?»

Lappo ryhtyy selittämään: »Kun te Maan asukit sanotte, että joku tekee jotain *väärää*, tarkoitatte, että hänen *ei pitäisi* tehdä sitä, eikö niin?»

»Juu, aivan niin.»

»No niin», Lappo jatkaa. »Se tosiasia, että joku tekee jotain väärää, on täysin erilainen tosiasia kuin ne, mitä me kykenemme havaitsemaan. Me *pystymme* havaitsemaan, miten asiat *ovat*, ihan niin kuin sinäkin. Havaitsemme, että mies on varastamassa käsilaukkua. Havaitsemme, että nainen on hädissään. Ja niin edelleen.»

Nyökkään. Lappo jatkaa.

»Se tosiasia, että tuo mies tekee jotain väärää, on selvästi lisätosiasia kaikkien niiden tosiasioiden oheen, jotka kertovat mitä *on* tapahtumassa. Kun sanot, että mies tekee jotain väärää, sanot selvästikin *enemmän* kuin mitä hän tekee. Sanot, että hänen *ei pitäisi* tehdä sitä mitä hän on tekemässä. Eli et enää puhu pelkästään siitä, mitä on tapahtumassa.»

En voi muuta kuin olla samaa mieltä Lapon kanssa. Se tosiasia, että mies tekee jotain väärää, vaikuttaa todellakin lisätosiasialta niiden tosiasioiden ohella, jotka kertovat mitä *on* tapahtumassa.

»Nyt varmaan ymmärrät», Lappo jatkaa. »Me voimme havainnoida vain sen, mitä *on* tapahtumassa. Ja kaikki tosiasiat siitä, mitä *on* tapahtumassa, jättävät täysin avoimeksi sen, *pitäisikö* miehen vai *ei-kö* hänen *pitäisi* tehdä sitä, mitä hän on tekemässä. Selittäisitkö siis meille, miten havaitset sen lisätosiasian, että hänen *ei pitäisi* tehdä sitä mitä hän on tekemässä. Miten havaitset sen tosiasian, että se mitä hän tekee on *väärin*?»

Miten siis havaitsen vääryyden?

Katselen alas kadulle. Mies yrittää edelleen kiskoa käsilaukkua naiselta. Katson Lippoa ja Lappoa. He kohottelevat vihreitä kulmiaan ja näyttävät pettyneiltä.

»Anteeksi», minä sanon. »En kerta kaikkiaan tiedä, *miten* havaitsen vääryyden. En selvästikään näe sitä tai tunne sitä tai haista tai maista sitä tai kosketa sitä. *Jotenkin* vain tiedän, että se on olemassa.»

Vääryydenilmaisoin

Kuuluissa filosofi G. E. Moore yritti ratkaista ongelmaamme selittämällä, miten me havaitsemme vääryyden. Hän arveli, että ihmisellä on jonkinlainen *lisäaisti* – kuudes aisti – viiden muun aistin lisäksi. Emme pysty näkemään, kuulemaan, haistamaan, koskettamaan emmekä maistamaan vääryyttä. Kuitenkin *pystymme* havaitsemaan sen kuudennen aistimme avulla. Kutsun tätä *lisäaistia vääryydenilmaisimeksi*.

Vääryydenilmaisinta voisi pitää eräänlaisena antennina. Merimiehet havaitsevat radioantennin avulla

meren syvyyksissä lymyävän sukellusveneen, ja aivan samalla tavalla me voimme vääryydenilmaisimen avulla havaita vääryyden siinä, mitä joku tekee huolimatta siitä, ettei vääryyttä voi havaita muilla aisteilla.

Minä siis havaitsen kadulla puuhailevan roiston teon vääryyden vääryydenilmaisimeni avulla. Mikseivät Lippo ja

Lappo voi havaita sitä? Siksi tietenkin, että heillä

ei ole vääryydenilmaisinta.

Ratkaisiko Moore sen, miten selittää vääryyden havaitseminen? Ei ratkaissut. Moore vain sanoi, että jonkun kumman mekanismin – vääryydenilmaisimen – avulla onnistumme havaitsemaan vääryyden. Täysin epäselvää on, miten vääryydenilmaisoin toimii. Emme siis vielääkään saa vastausta kysymykseemme.

Takaisin lähtöruutuun?

Olemme nyt tarkastelleet näkemystä, jonka mukaan on olemassa objektiivisia moraalisia tosiasioita. Tämän näkemyksen mukaan vääryys 'vain on olemassa'. Se on ominaisuus, joka varastamisella on *joka tapauksessa* riippumatta siitä, mitä joku (itse Jumalaa myöten) sattuu tuumaamaan varastamisesta.

Olemme myös saaneet huomata, että näkemykseen liittyy *suuri ongelma*. Jos vääräys todella 'vain on olemassa', se vaikuttaa olevan hyvin *omituinen, havaitsematon* ominaisuus. Vaikuttaa itse asiassa siltä, että jos vääräys todellakin 'on olemassa', emme edes voisi tietää siitä.

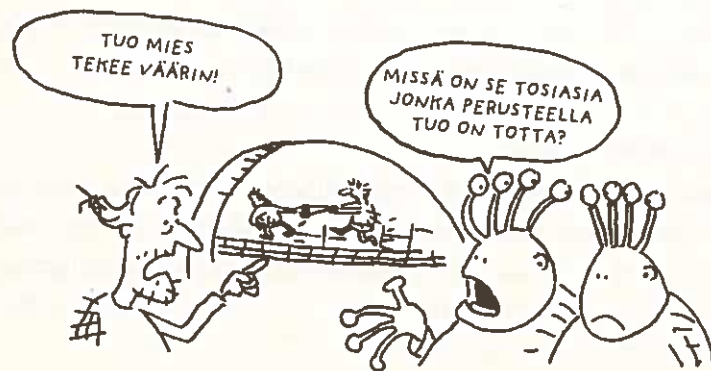
Kun siis *pystyn* havaitsemaan, jos joku tekee jotain väärää, vaikuttaa siltä, ettei se, että joku tekee väärin, voi olla objektiivinen tosiasia.

Hyvä puoli näkemyksessä, jonka mukaan moraali on lähtöisin meistä

Näyttää tosiaan siltä, että joudumme palaamaan lähtöruutuun. Joudumme palaamaan siihen näkemykseen, että moraalin on kuitenkin oltava *lähtöisin meistä itsestämme*. Tässä näkemyksessä on se hyvä puoli, että sen avulla selittyy hyvin kätevästi se, miksi Lippo ja Lappo eivät pysty näkemään, mitä väärää rosvon puuhissa on.

Otetaan esimerkiksi buu-hurraa-teoria. Se selittää selvästi, miksi Lippo ja Lappo eivät löydä sitä tosiasiaa, mikä tekee sanomastani totta, kun sanon »tuo mies tekee väärin!». Buu-hurraa-teorian mukaanhan minä vain *ilmaisen* tunteitani. Voisin siis yhtä hyvin huutaa »Buu tuon miehen teolle!». En esitä mitään väitettä. Se mitä sanon, ei siis ole *oikein eikä väärin*.

Lippo ja Lappo näyttävät siis olevan *harhateillä*. He etsivät epätoivoisesti jotain »tosiasiaa», joka tekisi sanomastani »totta».

Tietenkään *mitään tosiasiaa ei ole olemassa*.

Tunneteoriakin selittää kätevästi, miksi Lippo ja Lappo eivät löydä sitä tosiasiaa, mikä tekee sanomastani totta. Tunneteorian mukaan puhun totta, kun sanon Lipolle ja Lapolle: »Tuo mies tekee väärin!». Sanomani on totta tosiasian perusteella. Se *ei* tietenkään ole totta objektiivisen moraalisen tosiasian perusteella. Se *ei* ole totta sellaisen tosiasian perusteella, joka kuvailee, minkälaista ikkunan takana on. Lähinnä kyse on vain *minua koskevasta tosiasiasta* – siitä tosiasiasta, että minä en hyväksy sitä, mitä mies tekee.

Lippo ja Lappo eivät löydä tosiasiaa, jonka perusteella sanomani olisi totta, koska he etsivät sitä väärästä paikasta. He katsovat *ulos ikkunasta*. Jotta he löytäisivät tosiasian, jonka perusteella sanomani olisi totta, heidän on lopetettava ikkunasta katselu. Heidän on käännättävä ympäri ja tutkittava *minua*.

Kokonaisuus

Olemme tehneet aika pitkän ja hankalan filosofisen matkan. Tunnet ehkä olevasi jo vähän eksyksissä. Mennäänpä vähän takaisin päin katsomaan, missä olemme olleet. Tutkitaan kokonaisuutta.

Filosofinen peruskysymys, jota olemme pohtineet, on tämä: *mistä moraali on lähtöisin?* Onko moraali *lähtöisin meistä*? Vai onko se *lähtöisin Jumalasta*? Vai onko olemassa *objektiivisia moraalisia tosiasioita*? Eli onko kaikki oikein tai väärin *joka tapauksessa*, riippumatta siitä, mitä me tai Jumala tai kuka tahansa muu siitä sanoo?

Kun olemme yrittäneet vastata tähän kysymykseen, olemme törmänneet ongelmaan – kuuluisaan filosofiseen ongelmaan. Ongelma on se, että meitä vedetään kahteen suuntaan yhtä aikaa. Yhtäältä näyttää siltä, että objektiivisia moraalisia tosiasioita *on oltava* olemassa. Toisaalta kuitenkin näyttää siltä, että objektiivisia moraalisia tosiasioita *ei voi olla* olemassa.

Miksi objektiivisia moraalisia tosiasioita *on oltava* olemassa? Siksi että näyttää siltä, että kun sanomme »on väärin tappaa», esitämme *väitteen*, joka tulee todeksi tosiasian perusteella: sen tosiasian, että tappaminen on oikeasti väärin. Tämä tosiasia on *objektiivinen tosiasia*: tappaminen on taatusti väärin *joka tapauksessa*, riippumatta siitä, mitä mieltä me tai varkit tai edes Jumala sattuu siitä olemaan. Eli vaikka me, Jumala ja varkit olisimme kaikki sitä mieltä, että on oikein tappaa...

...tappaminen olisi silti väärin.

Miksi objektiivisia moraalisia tosiasioita *ei voi olla* olemassa? Kuten Lippo ja Lappo huomauttivat, jos väärä »vain on» – jos väärä on ominaisuus, joka tappamisella on *joka tapauksessa* – näyttää siltä, että meillä on käsissämme ratkaisematon arvoitus: miten me *havaitsemme* sen ominaisuuden? Näyttää siltä, että emme *pysty* havaitsemaan sitä. Siinä tapauksessa emme tietäisi, että tappaminen on väärin. Kun kuitenkin *tiedämme*, että tappaminen on väärin, näyttää siltä, että se ei voi olla objektiivinen moraalinen tosiasia.

Miten ratkaisemme tämän arvoituksen? Sitä filosofit pohtivat yhä edelleen. Minun on myönnettävä, että olen hiukan hämmentynyt. En yksinkertaisesti vain ole varma, mistä moraalit lähtöisin. Mitä mieltä sinä olet?

7. kansio

Mikä mieli on?

Minun mieleni
Tässä olen minä.

Tässä puolestaan on tiiliskivi.

Eräs tärkeä ero minun ja tiiliskiven välillä on tämä: toisin kuin tiiliskivellä, minulla on *mieli*.

Mitä mielessäni sitten liikkuu? Koska minulla on tyyppilinen ihmisen mieli, voin *kokea*. Voin esimerkiksi nauttia rapeasta paahtoleivästä ja tuoreen kahvin tuoksusta.

Voin myös *tehdä päätöksiä*. Voin esimerkiksi päättää lähteä kävelylle.